

mooie stelling, maar de auteur draait er in grote cirkels omheen en komt nooit echt terug naar dit uitgangspunt.

Het recht wordt gerechtvaardigd omdat er een beroep wordt gedaan op gerechtigheid die met geweld wordt afgedwongen. Hiermee kunnen we zowat in een notedop de grondgedachte van de auteur weergeven. Hij tast vanuit deze achtergrond verschillende relaties af zoals die tussen wet en recht of gehoorzaamheid en bevel; tussen het goede en recht of juridische uitspraken en recht; recht en waarheid; enzovoort. Het volgend citaat illustreert de ideeën van Defoort en is tegelijkertijd een mooi voorbeeld van de stijl van de auteur: "Doordat de wet zich het recht aanmatigt de gerechtigheid te vertegenwoordigen, verwezenlijkt zij haar afwezigheid." (blz. 59).

Wie interesse heeft in deze problematiek, kunnen deze bespiegelingen van een man uit de praktijk interessant zijn. Ik vind het een gemiste kans. Waarom geen toneelstuk of een roman geschreven, waar binnen dit soort bespiegelingen beter tot hun recht komen?

Freddy DUTOIT

DE KUNST VAN HET BESTUREN

Herman van Gunsteren, *Culturen van besturen*. Amsterdam. Boom, & Deurne, Denis, 1994, 288 blz., Bfr. 770/Hfl. 34,50, ISBN 90 5352 163 1

Herman van Gunsteren, hoogleraar politieke theorieën en rechtsfilosofie te Leiden, is een autoriteit op het gebied van de ontwikkeling van het 'burgerschap'-concept. Dit blijkt ook uit dit verfrissende werkje waarin hij, over het overkoepelende thema 'burgerschap', een aantal actuele maatschappelijke problemen analyseert. De thematiek sluit nauw aan bij de brede discussie die, vooral in Nederland, woedt over de 'kloof' tussen burger en politiek, de 'calculerende' burger, de sluipende corrumpering van bewindsvoerders, ambachtelijke verstarring en sturingsproblemen voor de overheid. Zonder te vervallen in taaie uiteenzettingen plaatst de auteur die verschijnselen in een nieuw daglicht. Door het brede scala aan onderwerpen en hun soms summiere behandeling lijken de lijn en de diepgang af en toe uit het stuk te verdwijnen. Het gaat voor Van Gunsteren blijkbaar vooral om het 'anders' beschouwen van de bestaande thema's en dat bovendien zonder de pretentie dat het laatste woord hiermee is gezegd. Toch is het allemaal geen vrijblijvende *Spielerei*.

In een periode waar de expansie van de verzorgingsstaat gestopt en zelfs enigszins teruggedraaid lijkt, gaat Van Gunsteren in tegen de heersende 'liberale' consensus. Hij waarschuwt voor scherpe bezuinigingen en rigoureuze uitsluitingsstrategieën met slechts financiële maten voor ogen. Bestuur in de verzorgingsstaat is immers ook het handhaven en verbeteren van de voorwaarden voor burgerschap: "Dat wil zeggen de reproductie van burgers die het besturen hinderlijk volgen en zelfstandig doorkruisen" (p. 9). De auteur is bevreesd dat uitsluitingsstrategieën burgerschap voor iedereen in de weg kunnen staan. Dat moet vóór alles vermeden worden. Zijn idee van besparen is 'snijden zonder doorsnijden'.

Dat vinden we ook in de moderne cybernetica terug, waar de functionaliteit van redundantie wordt belicht.

In navolging van management-auteurs als Peters en Drucker, spreekt Van Gunsteren over 'turbulentie'-tijden. Mede daardoor ontstaan voor de overheid sturingsproblemen, waardoor ze haar greep op het maatschappelijk gebeuren lijkt te verliezen. Maar een terugtrekkende overheid is slechts onder bepaalde voorwaarden een relevante optie. De overheid moet zich haar kerntaak ter harte blijven nemen : "Organisatie van pluraliteit, van het hinderlijk of verrassend anders zijn, is inderdaad de kerntaak van politiek en burgerschap. Vooral in woelige overgangstijden kan die redding liggen in het creatief omgaan met redundantie (...)" (blz. 171).

De overheid moet wel af van haar klassieke sturing door analyse en instructie. Aanleunend bij moderne netwerk-theorieën ziet Van Gunsteren meer brood in sturing door variatie en selectie : "Een visie op overheidssturing als selectief systeem heeft waardering voor pluraliteit, rijke systeem-interne interactie en sturende waarden. Met andere woorden, waardering voor wat in een andere visie bestreden wordt als respectievelijke verspilling, bureaucratische ingewikkeldheid en vooroordeel" (pp. 141-142).

Van Gunsteren ergert zich aan de gangbare opvattingen over het toepassen van private ethiek in de publieke sfeer. "In ethisch plurale samenlevingen, waar geen enkele substantiële private code mag domineren, moet de nadruk worden gelegd op een publieke ethiek van verantwoordelijkheid" (blz. 68).

Ook dit laatste punt is een illustratie van de ingenieuze, originele en inspirerende manier waarop Van Gunsteren de platgetreden paden van de discussie vermijdt. Aan de hand van het burgerschapsconcept biedt hij een, soms contra-intuïtieve, verfrissende kijk op een aantal brandend actuele maatschappelijke problemen.

Joost GERMIS